

Matuszewski, Józef

Jeszcze raz : inkrustacje polskie w wyrokach łacińskich najwyższego sądu magdeburskiego grodu krakowskiego

---

Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego 4, 109-120

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Józef Matuszewski

***Jeszcze raz: inkrustacje polskie w wyrokach łacińskich
najwyższego sądu magdeburgskiego grodu krakowskiego***

**Noch einmal: Polnische Inkrustationen in lateinischen Urteilen des
Obersten Magdeburgischen Gerichtshofes der krakauer Burg**

W artykule ogłoszonym w 1996 r.¹ zestawiliśmy 135 terminów polskich, które pojawiły się w wyrokach łacińskich najwyższego sądu magdeburgskiego grodu krakowskiego z lat 1456–1481². Rzecz oparła się o wspaniałą publikację Max-Planck-Institut für europäische Rechtsgeschichte, wydaną w 1995 r. przez prof. Ludwika Łysiaka (Kraków) oraz prof. Karin Nehlsen-v. Stryk (Köln)³. Stanowiła ona tom pierwszy *Decreta iuris supremi Magdeburgensis castri Cracoviensis. Die Rechtssprüche des Oberhofs des deutschen Rechts auf der Burg zu Krakau*. Zestawienie, które dajemy w tym artykule, wykorzystuje teksty tomu drugiego tegoż samego wydawnictwa⁴, obejmujące lata 1481–1511, a ogłoszone przez tych samych wydawców w 1997 r.⁵

Tom 1. zawierał 1629 dekretów zredagowanych przeważnie w języku łacińskim (1416), a częściowo po niemiecku (213)⁶. Zdecydowana zatem przewaga tekstów w języku urzędowym, jaki stanowiła w piętnastowiecznym Krakowie łacina (iloraz: 6.5). Utrzymuje się ona również w t. 2, z tym jednak, że zmniejszyła się znacznie liczba wyroków w języku niemieckim: na ogólną liczbę 1107 rozstrzygnięć, łacińskich naliczyliśmy 1055, niemieckich

¹ J. Matuszewski, *Inkrustacje polskie w wyrokach łacińskich najwyższego sądu magdeburgskiego grodu krakowskiego*, CPH 1995, t. 47, s. 187–199.

² Sądzimy, że za polskie poczytywali ówczesni krakowscy pisarze sądowi wszystkie terminy nie łacińskie, występujące w dekretach łacińskich, choćby nie różniły się one od brzmień niemieckich, jak *luprunck*.

³ *Herausgegeben und eingeleitet von Ludwik Łysiak und Karin Nehlsen-v. Stryk*, Frankfurt am Main 1995.

⁴ Uzupełnione cytatem z tomu pierwszego, który przez niedopatrzenie nie znalazł się w zestawieniu poprzednim.

⁵ *Herausgegeben und eingeleitet von Ludwik Łysiak unter Mitwirkung von Karin Nehlsen-v. Stryk*

⁶ Por. J. Matuszewski, *Inkrustacje...*, s. 187.

zaś tylko 52 (iloraz: 20). Uderzająco mniejsza liczba tych drugich świadczy o posuwającym się dość szybko, bo zaledwie w ciągu 30 lat, procesie polszczenia się składu personalnego krakowskiego sądu. Zauważmy dodatkowo, że inkrustacje polskie pojawiają się w obu tomach wyłącznie w tekstach łacińskich, z jednym jedynym wyjątkiem: mianowicie w zredagowanym po niemiecku dekrete 2, nr 419 znalazły się dwa słowa polskie: *wynnne* i jego przeciwstawienie *nyewynnne* z wyjaśnieniem, że pierwsze znaczy *myt rechte*, a drugie *nicht mit rechte!*

Wyrazów polskich, czy za takie w 15 stuleciu uchodzących, mamy w tomie drugim 65. Z podanego niżej zestawu siedem terminów to *nova* nie występujące w SiStp: *bogalny* (*bogadlny*)⁷, *futtirhusz*⁸, *gerada*, *hergewel*⁹, *organistowa*, *organiścina*, *składne*. Wzbogacają one zatem naszą wiedzę o słownictwie piętnastowiecznym¹⁰.

Oto terminy polskie wraz ze swymi kontekstami:

Baba: *et illud vestri iuris decretum pro iure suscepit, videlicet quod puer iste super avia alias na babye [...] partem avii sui querere deberet* (1495, 2, nr 557).

Bańka: *quod ex quo Albertus, nuncius Panczich, cittavit Petrum Sądlocha ad iudicium oportune bannitum, nolens esse im ligamento ipsius alias w banche, paratum se exhibens ius dare et recipere* (1509, 2, nr 1041); *ideo ex quo Chusczyz aduc est in liga alias w banche ipsius Petri, extunc isto Petro tamquam actori prior citacio sequi debet* (1510, 2, nr 1096).

Bogadlny: *ex quo Iohannes faber [...] se trahit ad bona nomine propinquitatis, volens ab Agnete [...] talia habere vigore concordie in legacione expressa; sed*

⁷ Wyrażenie *ad ius bogadlne* wystąpiło już w tomie pierwszym, nr 1449: *et prelocutor suus [...] nullum responsum ad querelam dedit, solum renovacionem cause optavit et [remissionem] ad ius bogadlne, et iterum decretum est per vos, ut respondere deberet*. Wydawca wszakże poczytał wówczas wyraz *bogadlne* za NM, oddał dużą literą i pomieścił w *Ortsregister!* Tom drugi prostuje niejako tę pomyłkę. Zwrot wyżej co tylko powołany z tomu pierwszego oraz następujące wypowiedzi tomu drugiego: *ex iure deifico alias bagalnego* (nr 638), *et ex eo sententia bogaldna non habet vigorem et est iniusta* (nr 686), oraz zalecenie sądu (nr 328): *ex quo ad dotem pervenire non potest iuxta prius nostrum decretum, extunc deificum esset, ut pro huiusmodi servicio faceretis sibi aliquam consolacionem, quam arbitrio vestro comittimus*, kierują poszukiwania gdzie indziej. Postać *bogadlne* (nie *bagalne*) wydaje się uzasadniona tłumaczeniem łacińskim: *deificus*.

⁸ Substantiva *futterhaus* i *hergeweth* pojawiły się już w tomie 1. omawianej publikacji; znalazły się też w naszym zestawieniu z 1996 r., na s. 189, 191. Oba, jak i wszystkie inne, zachowujące brzmienie niemieckie, a zestawione niżej, miały w średniowieczu obywatelstwo polskie; tym bardziej gdy deklinowały się zgodnie z polską gramatyką, *receperunt sibi dilacionem alias frystu, quia satisdacione alias gwarem non est ligata* (por. zestawione niżej hasła).

⁹ Por. wyżej przyp. 8.

¹⁰ Wyrazy *nieboszczka*, *tona* z 1501 r.; *warowny*, *niewarowny* z 1505 r. Dalszych terminów z końca alfabetu od *winnie* począwszy nie możemy niestety zestawić ze SiStp!

obmissa concordia dixit Agnes, quod mater eiusdem fabri fuit iam ex eisdem bonis sufficienter dotata, et se per Paulum, legitimum maritum, ad ius revocavit hereditarium, cui vos ex iure deifico alias bagalnego propter carenciam notarii scribendum ortilegium decrevistis rem amisisse; et ipsa se protegit litteris et munimentis iuris supremi, quod mater eiusdem fabri diu iam ab eisdem bonis fuit repressa... (1496, 2, nr 638); *ex quo queritis ex iure scripto, utrum iuvenis existens XIII annorum poterit aliquid allegare et testificari et in causis propositis contradicere per semetipsum, extunc iuvenis existens XIII annorum habet etatis pubertatem et in iudicio potest contradicere, testificari, proponere et respondere per semetipsum aut per procuratorem [...]* *Et ex eo sententia bogaldna non habet vigorem et est iniusta* (1497, 2, nr 686).

Bramka: *pro privilegiis domus et orti, rebus domesticis in legacione seriatim descriptis, item pro cingulo argenteo, bramka de margaritis, argento fracto, tribus coclearibus argenteis et crinali de annulis, scutellis, talaribus, canteris, braseis et humulo ac aliis ibidem expressis, et pro vestibis patris eius ac pro libro iuris...; quod autem de cingulo argenteo et bramka de margaritis, prout Hedvigis dicit, quod hoc suum esset proprium* (1499, 2, nr 759); *duo bramki de perlis* (1508, 2, nr 1019).

Brat: *quod ex quo Petrus Kasteck produxit testibus super suam propinquitatem pro bonis devolutis post filiastram suam fratris sui patruelis, et Katerina Loyową se trahit post filiam fratris sui et cognatam¹¹, alias po przyrodzonym braczye, extunc Petrus Kasteck propinquior est obtinere bona post filiastram suam* (1494, 2, nr 538).

Bratanek: *legavit domum et ortum una cum allodio et omnia mobilia et immobilia Alberto, filiastro suo alias bratankowy* (1488, 2, nr 321).

Cechmagister: *et pars rea induxit testes iuratos scabinum et cechmagistrum* (1510, 2, nr 1076).

Cechmistrz: *post hoc in magistrum effectus est et in czechmystrz cum alio electus* (1503, 2, nr 891).

Cog: *quod ex quo actor proposuit in sua proposicione contra partem ream, quod sibi teneretur unam sexagenam pecuniarum; que pars rea misit actori sequelam alias czog post proposicionem; extunc pars rea exaudita proposicione sequelam alias czog actori mittere non potuit... (1494, 2, nr 506); et pars citata non admittendo contra se proposicionem, sed exaudiendo tantum insinuacionem alias szyawynye, misit tractum alias czog actori super istas pecunias, si hoc audet obtinere iuramento mediante, quod sibi teneretur...; extunc actor prefatus tractum alias czog suscipere debet vel non* (1495, 2, nr 573); *et pars respondens dedit actori sequelam alias czuk* (1507, 2, nr 986); *ex quo actor insinuavit benivole parti ree pro 80 marcis communis peccunie et 60 florenis in auro post manum mortuam, pars rea hanc insinuacionem loco*

¹¹ W tekście ewidentny błąd: *cognotam*.

querele suscepit et ad eam actori sequelam alias czog misit, et actor sequelam suscepit parte rea iuri solidante (1510, 2, nr 1084). Ob. zestawienie 1.

Dać: *extunc resignacio sua procedere debet et pervenire alias dacz* (1495, 2, nr 557).

Dawność: *et prescriptio alias dawnoszcz dudum lapsa est* (1496, 2, nr 609).

Do: *et ipsi exaudientes querimoniam ceperunt eis ad venditorem, alias do sachoczczce* (1472, 1, nr 1219).

Dziewierz: *extunc Margaretha iure meliori talia bona possidet, quam levires alias dziewyeze* (1491, 2, nr 420).

Folga: *cui testimonio ius vestrum adhesit et folgą fecit tanquam concordi* (1497, 2, nr 650); *cui testimonio ius dedit folgam* (1500, 2, nr 796), ob. też *forge*.

Forge¹²: *et ex quo fideiussoria facta est post inscripcionem registri, et ius dedit assensum alias forge testimonio, super quod dederunt assensum, sed tantum Stano [...] dixit, se tenere registro vestro, super quod registrum eciam ius dedit assensum* (1492, 2, nr 460).

Frymark: *et adversa pars testes duxit, qui recognoverunt, quia pater actricis residentibus ipsis in banito iudicio fassus est, quod sibi pars adversa satisfacit frymarkawy* (1504, 2, nr 924).

Fryst: *ex quo pars adversa, videlicet Nickel et Zoszną receperunt sibi dilacionem alias fristu contra actorem in primo et secundo termino* (1488, 2, nr 322); *ex quo pars adversa citata existens ab actore ad iudicium bannitum postulavit fristh ad duas septimanas; ...extunc iste actor, quia citavit partem adversam super fristh per quindenam datum per actorem, pro iure susceptum, pro hoc luit iuri penam et non parti adverse* (1499, 2, nr 752).

Futtirhusz: *ex quo Raphael de Syndzyschow [...] simpliciter insinuavit, quia dominus Iohannes Gaffron intromittit se in futtirhusz domini sui, et tenet illud; ad quod futtirhusz et ortum asserebat dominum suum maius ius habere, quam dominus Gaffron; quod futtirhusz – eciam dicit – sibi inscriptum esse in iure montanico; et dominus Gaffron quesivit, utrum tantum habet querere contra ipsum pro futirhusz...; iterum dominus Gaffron quesivit per sententiam: ex quo littera Regie Maiestatis habet vim et vigorem, utrum iam secundum eandem litteram Regie Maiestatis aliquod pati debeam ab ipso Gregorio Kazala, quod tangit futtirhusz?... extunc propinquior est dominus Iohannes Gaffron obtinere supradictum futtirhusz cum ortis, cum tali sufficienti probacione, et peramplius nil contrarii seu impedimenti pati debet a dicto Gregorio Kazala* (1493, 2, nr 482); *ut habere posset fristh ad consiliandum et ad deliberandum contra partem agentem* (1500, 2, nr 784).

¹² Chyba omyłkowo zamiast *folge*.

Gaj: *qui per nobiles quosdam pro gayorum essecaciendo furtive foret infamatus coram consulibus et aliis hominibus* (1481, 2, nr 1).

Gerada, grada: *extunc id, quod patri post filiorum mortem est devolutum, hoc est eius preter suppellectile alias gerade, quod ad matrem post fusum pertinet* (1484, 2, nr 134); *extunc denique Anna propinquior est suppellectilia alias gerath post amitam suam obtinere, quam vir* (1484, 2, nr 144); *extunc denique, quod ad supellectile alias gerade spectat, hoc est eadem neptis propinquior obtinere post fusum* (1484, 2, nr 146); *ex quo mulieres iste proposuerunt contra rivalum earum pro supellectilibus alias gerade post amitam et sororem amitalem earum;... ex tunc prefatis mulieribus supellectilia alias gerade, prout ad supellectile spectant [...] non post amitam germanam, sed post sororem amitalem, filiam riwali ipsarum, sequi debent* (1497, 2, nr 645); *extunc omnia vestimenta et res albe, que pertinent ad supellectile alias na gerada* (1498, 2, nr 698); *extunc quia nulla mulier suppellectile alias gerade dare nec inscribere potest abs voluntate sororum suarum marito suo* (1500, 2, nr 799); *ex quo Anna Kwapnyowa proposuit contra Iohannem Pyekarz pro grada post sororem germanam, uxorem Fabiani, fratris Iohannis Pyekarz* (1500, 2, nr 811); *et quando Anna Kylyanowa pro impensis ita descriptis domino Stanislao satisfecit [...] post hoc eadem, si quid accionis erga dominum Stanislauum pro impensis occasione grada habuerit, faciat sibi secundum iuris cursum* (1503, 2, nr 886); *sed quia grade alias parafernalia post filie mortem nemini succedunt, solum consobrine, sorori seu amite post fusum, non post patrem nec post avum* (1503, 2, nr 894); *extunc quoad suppellectile alias grade Iacobus nichil ad talia potest habere* (1505, 2, nr 947). Por. niżej **grath**.

Gewar, gewer, gwar: *ex quo maritus et legitimus tutor pro tunc temporis recognovit coram iudicio bannito consorti sue res easdem datas fuisse fideles ad manus et pecunias nullas, nec aliquod gewar protunc meminit* (1482, 2, nr 31); *et cum hoc satisfacionem fecit alias gewar* (1487, 2, nr 267); *extunc quia nondum propositio nec satisfacio alias gwar desuper facta est* (1497, 2, nr 659); *et ab actore desuper postulavit satisfacionem alias gewere iuxta scripta vestra, extunc actor super hanc insinuacionem iuridicam per partem respondentem pro propositioe susceptam satisfacionem alias gewere facere debet* (1497, 2, nr 665); *extunc Anna Kandzyorcza, quia satisfacione alias gwarem non est ligata, licet nondum deduxit propinquitatem suam, tamen aduc si poterit probis hominibus deducere, quod Stanislaus Przybylo fuit patruus et consanguineus eius, remanebit penes hoc* (1501, 2, nr 850).

Grath, gerade: *ex quo Iohannes Czirnycz ex parte Katherine, consortis sue legitime, querit parafernalia alias grath post Anne mortem, sororis uxoris eius consobrine* (1483, 2, nr 98); *extunc id, quod patri post filiorum mortem*

est devolutum, hoc est eius preter supellectile alias gerade, quod ad matrem post fusum pertinet (1484, 2, nr 134); *ex quo Anna post amitam suam Zofiam querit supellectilia alias gerade, dicens se propinquorem esse veluti feminam post feminam, ... extunc denique Anna propinquior est supellectilia alias gerath post amitam suam obtinere, quam vir* (1484, 2, nr 144); *tercio proposuit actor pro supellectilibus domus alias grath: argento, stanno et plumaticis, ad triginta marcas taxatis* (1500, 2, nr 774); *ex quo Anna Kwapnyowa proposuit contra Iohannem Pyekarz pro grada post sororem germanam [...] trinam propositio-nem, quamlibet ad pecunias ibi descriptas taxando, ipse vero totum negavit, quamvis pro certa grada negare non posset* (1500, 2, nr 811); *ex quo Kostrzewkawa repetit a socio suo vestimenta et grade post uxoris sue mortem derelicta filie sue nondum etatem habentis [...], sed quia grade alias parafer-nalia post filie mortem nemini succedunt, solum consobrine sorori seu amite post fusum, non post patrem nec post avum* (1503, 2, nr 894). Por. wyżej **gerada**

Hergeweth¹³: *extunc quia idem dominus plebanus est, beneficio spirituali bene preditus et dotatus, ad arma alias ad hergeweth fratris sui, similiter nec ad equum quicquam habere debet* (1483, 2, nr 90); *extunc idem actor [...] debet has octo marcas Dorothee reponere iuxta inscriptionem, et illa debet eas recipere et cedere de bonis hereditariis; sed res domestice et supellectilia omnia dicte Dorothee iuxta inscriptionem libri preter hergeweth sequi debent* (1496, 2, nr 621); *extunc filie sue due, existentes uterine sorores filii defuncti [...], et patruus germanus defuncti [...] ad hec bona per mortem eius derelicta sint per medium admittendi et equaliter ea dividere debent excepto hergeweth* (1497, 2, nr 689); *ex quo actor in bona voluntate parti citate fecit insinuacionem pro hergeweth, pro equo sellato, vestibus, gladiis, ballista et aliis in legacione vestra descriptis, et pars rea dicit, se non esse potentem alienare bona pueri etatem non habentis et tutore legitimo carentis; [...] extunc causa stare debet ad annos pueri vel quoad tutorem legitimum habebit et interim res iste conscribi, taxari ac integre conservari debent, ut quicumque post gladium proprietatem ad hergeweth habuerit, protunc faciat sibi secundum iuris cursum cum tutore, nec iure pro his respondere tenetur* (1498, 2, nr 725); *ex quo fratres patruales germani post fratrem suum querunt arma et vestimenta virilia alias hergeweth apud glotem suam, quibus adiudicatis equum sellatum, gladium, cultrum et tunicam et alia non [iudicatis]..., extunc fratri cuilibet post gladium hergeweth sequi darique debet, videlicet: equus sellatus, gladius, culter, clipeus, vestimenta pociora, omnia plumatica, cussinus, duo linteamina, pulvinar, caldar cum aculeo* (1500, 2, nr 791).

Iścic: *item scribitis tercio, quod pars adversa citavit actorem ad advocatum, dicens sibi constituisse tutorem alias yszcza, pro quo fideiusserat* (1496, 2,

¹³ Dwukrotne szczegółowe zestawienie, co wchodzi w skład *hergeweth*, 2, 791, por. niżej.

nr 631); *ex quo fideiussores obligati sunt principalem alias gyszca statuere* (1501, 2, nr 819).

Jałowica: *pro vacca et pro iuvenca alias yalowiczq* (1485, 2, nr 164).

Kolki (?): *ex quo actor simpliciter proposuit erga viduam, sedentem et tenentem bona agriculture, que intravit in quatuor alias colky, manu forti per manum fortem* (1490, 2, nr 393).

Lice: *quod nullum signum alias lycze post se nec ante se habuit* (1501, 2, nr 838).

Luprunk: *quod ex quo actor fecit sibi reformationes et induxit in acta vestra, postulans a parte rea, ut audiret luprunk aut propositionem; et pars adversa dixit, nolens audire luprunk nec propositionem, nec respondere...; et vos decrevistis ipsam partem adversam, ut audiret luprunk sive propositionem* (1494, 2, nr 516).

Na: *super avia alias na babye* (1495, 2, nr 557); *extunc omnia vestimenta et res albe, que pertinent ad supellectile alias na geradq* (1498, 2, nr 698).

Najem: *ex quo actor contra partem ream dicit, quomodo fimum duxisset sue mancipationis alias naymw in campum sue hereditatis* (1490, 2, nr 390).

Nieboszczka: *ex quo una pars querit affinitatem sucessionem spadkiem post divam, alias po nyeboziczci* (1501, 2, nr 832).

Niewarowny: ob. warowny.

Niewinnie: ob. winnie.

O: *quoad secundum videlicet de devolucione post mortem puerorum alias o spadek* (1500, 2, nr 803); por. **przemyt, składne**.

Obopólny: *ex quo Martinus Kolaczek [...] dicit in sua responsione, quod equus iste, quem Gregorio Borzek vendidisse fertur, apud ipsum esset natus et pabulatus, volens hoc vicinis exalternis alias obapolnimi docere...; extunc Martinus Kolaczek [...] est propinquior evadere prefatis vicinis suis exalternis, quod equus iste natus est apud ipsum et reservatus* (1483, 2, nr 96).

Odwieść: *sed primo pars adversa obicit verba talia inhonesta actrici in dedecus eius...; extunc adversa pars hoc iniuste fecit et luit iuri penam et parti mediam emendam, videlicet XV solidos, quociens hoc fecerit, et debet sibi verbis emendare alias odwyeszcz* (1499, 2, nr 763).

Okupienie: *et adversa pars dicit, quod actor se inducit alias prze in eius quadrualitatem et angularitatem, dicens esse coemcionem eius alias okupyeny* (1499, 2, nr 762).

On: *poprzyssadz go* (1510, 2, nr 1067).

Organista: *Sigismundus [...] Nicolao organista respondere non vult* (1493, 2, nr 494); *et stans Katerina virgo per Nicolaum organistammittere noluit inscripcionem istam* (1494, 2, nr 521); *sed quia ipse Nicolaus organista, procurator, post decretum iuris supremi castri Cracoviensis publice se edixit de ista causa* (1495, 2, nr 560).

Organistowa: *ex quo Michael Sosna sicut tutor legitimus uxoris sue dedit citare Hedvigem organistową (1499, 2, nr 749).*

Organiscina: *ex quo Michael Szoszna sicut tutor legitimus ex parte sue consortis proposuit contra matrem eius Hedvigim, organisczyną, pro privilegiis domus et orti, rebus domesticis in legacione seriatim descriptis (1499, 2, nr 759).*

Osiedle: *ex quo actor proposuit contra partem respondentem pro area seu edificio alias osszyedlie et orto; ...extunc pars respondens penes dictam aream seu edificium alias oszyedle et ortum remanere debet (1506, 2, nr 981).*

Osiewki: *pro seminatis alias osszyewky (1502, 2, nr 853).*

Po: *ex quo una pars querit affinitatem sucessionem spadkem post divam, alias po nyeboziczi (1501, 2, nr 832).*

Podać: *quod ex quo Hedwigis Rosumkową genero suo, Baltisar Spick et Anne, consorti eius, bona ista [...] dedit et commendavit alias podala (1495, 2, nr 557).*

Pokątnie: *et pars adversa litterale testimonium produxit duorum virorum, quod actor non suscepit et ei contradixit, dicens esse angulatum alias pokąthne, quamvis ei iudicium bannitum consequenciam dedit (1498, 2, nr 693).*

Polepszyć: *et post huiusmodi penas eis recompensam facere alias polypsychyz (1490, 2, nr 392).*

Poprzysiąc: *prestare iuramentum alias poprzyssadz go (1510, 2, nr 1067).*

Powód: *ex quo actor alias powod (1505, 2, nr 940).*

Pól: *extunc idem protervus et rebellis luit preconsuli mediam recompensam, alias pol worgelt (1504, 2, nr 815).*

Póllanie: *ex quo Skopel dicit in sua proposicione, quod Stari Skopek solthyszkowy pollanye roley spuszczyl in bona voluntate ad etatem puerorum eius et voluntatem, et quomodo Solthyszek vendidit Brodzye domum cum laneo agri, recognoscens idem Solthyszek, quod pollanya Skopkowskyego non vendiderat, et quod de medio laneo septem fertones similiter et stari Skopek septem fertones de medio laneo consuebat (1501, 2, nr 821).*

Prza: *sed veniente termino prelocutor eius dixit reum se non dedisse in responsionem et in controversiam alias we przą (1484, 2, nr 123).*

Przeć: *et adversa pars dicit, quod actor se inducit alias prze in eius quadralitatem et angularitatem (1499, 2, nr 762).*

Przemyt: *ex quo Iacobus Vyechez et Blasius balneator proposuerant contra Iohannem Ley pro viginti duobus florenis o przemythą...; et [...] probavit litteris telonatoris Sandomiriensis [...], quod prefati duo, Iacobus Vyechez et Blasius balneator, non dederunt hos XXII florenos telonatori przemithi (1500, 2, nr 780).*

Przyrodni: *post Anne mortem, sororis uxoris eius consobrine, przyrodney (1483, 2, nr 98); ex quo Iacobus Dulak [...] medietatem orti sui, quem cum sorore sua germana per medium habuit indivisum, Iohanni, fratri suo uterino*

alias prirodnemu, resignavit (1483, 2, nr 109); *qui Petrus postmodum aliam duxit uxorem, cum qua duas genuit filias, que se tenent ad ista bona post Nicolaum fratrem uterinum alias prirodnem derelicta* (1483, 2, nr 116); *post cuius filie mortem due filie prefati civis ad hec supellectilia se trahunt post sororem uterinam alias prirodną, et actrix eciam se trahit ad ea post amitalem sororem iuxta scripta vestra; extunc sorores uterine propinquiores sunt ad ea, quam soror amitalis* (1485, 2, nr 166); *ex quo Katherina querit dotalicium post sororem uterinam, alias prirodney, Swentoslaus vero Pyotran cum Anna, filia sua, repetit hoc dotalicium post sororem suam patruelem germanam nomine propinquitatis* (1485, 2, nr 199); *ex quo frater uterinus alias przyrodny querit partem patrimonii sui circa germanos istos, fratrem et sororem* (1502, 2, nr 875).

Przyrodzony: *et Katherina Loyową se trahit post filiam fratris sui, ei cognatam, alias po przyrodzonym braczye* (1494, 2, nr 538).

Rola: *ex quo Skopek dicit in sua proposicione, quod Stari Skopek solthyszkowy pollanye roley spuszczył in bona voluntate ad etatem puerorum eius et voluntatem* (1501, 2, nr 821).

Rumować: *et actor debet adverse parti locum hunc evacuare alias rumowacz* (1500, 2, nr 775).

Rumowanie: *quod ex quo ante ea decreveramus vendicionem bonorum, extunc venditis bonis in ipsius summa homini, ius civile habenti, debet dari evacuacio alias rumowany eidem emptori* (1491, 2, nr 422); *quod ex quo actor postulavit sibi dari evacuacionem domus alias rumowane iuxta intromissionem sibi datam ex iure* (1494, 2, nr 536).

Sapierz: *facta est res in bannito iudicio, et pars dedit causam cum homine decedenti, qui iacuit coram bannito iudicio et doluit ad suum alias sampierz dolendo ideo, quia fecit vivum pro mortuo, volendo ipsum contempnare, sicut ius vestrum inveniet* (1486, 2, nr 238).

Się: *ex quo pars insinuavit contra partem, quod se iniecisset seu intromisisset in quartam partem, alias wwiqzał się* (1492, 2, nr 456).

Składne: *ex quo pars adversa exaudivit partem activam in simplici insinuacione pro decem florenis minus sex grossos pro peccuniis compositis alias o szkladne, ius vestrum decrevit, quod actor debet docere et probare compositionem rei, quod est contra ius, quod super insinuacionem simplicem sine proposicione et responsione iuridice nulla sententia fieri deberet* (1499, 2, nr 758).

Soltyskowy: *quod stari Skopek solthyszkowy pollanye roley spuszczył in bona voluntate* (1510, 2, nr 821).

Spadek: *et stans dominus Zborowsky per procuratorem suum N[icolaum] Byaly dixit, hoc esse devolucionem alias spadek* (1500, 2, nr 798); *quoad secundum, videlicet de devolucionem post mortem puerorum, alias o spadek, mater est propinquior ea obtinere quam soror post germanos* (1500, 2,

nr 803); *ex quo una pars querit affinitatem successione spadkiem¹⁴ post divam, alias po nyeboziczi* (1501, 2, nr 832); *pro sua devolucione alias spadek post amitam* (1509, 2, nr 1058).

Spuścić: *ex quo Skopel dicit in sua proposicione, quod Stari Skopek solthyszkowy pollanye roley spuszczyl in bona voluntate ad etatem puerorum eius et voluntatem* (1501, 2, nr 821).

Stary: *quod Stari Skopek solthyszkowy pollanye roley spuszczyl in bona voluntate* (1501, 2, nr 821).

Tona: *quod duo dolia alias tunny super stuba aput ipsum arrestavit* (1501, 2, nr 836).

Ukazanie: *et in quarto iudicio [...] prefatus Rzeczyczky quesivit in iure vestro ostensionem alias wskazanya; ...et pars adversa [...] posuit in arestum ostensionem alias wskazanye ipsi Rzeczyczky...; quia Rzeczyczky nondum astitit quartum iudicium et voluit habere ostensionem alias wskazanye super bona talia...; nichilominus dominus Rzeczyczky [...] debet etiam super bonis residuis Mathie Kochan ultra debitum domini Borzymowsky ostensionem alias wskazanye ex iure habere* (1496, 2, nr 600).

W, we: *ideo ex quo Chuszczycz est in liga alias w bancze ipsius Petri, extunc isto Petro tamquam actori prior citacio sequi debet* (1510, 2, nr 1096); *in controversiam alias we przą* (1484, 2, nr 1234).

Warowny: *et Luczynk, lazurium conspiciens, perpendit partim esse bonum et partim vile alias nyewarowny, postulavitque sibi lazurium simile et contentibile alias warowny dari* (1505, 2, nr 948).

Warunk: *pro piscibus varendis alias varunk* (1506, 2, nr 978).

Wągroda: *et coram iure bannito consensit, quod eadem via et wągroda ab antiquo inter villas Mrukowa et Pyelgrynka fuit, extunc eadem via et wągroda aduc esse debet* (1490, 2, nr 373).

Wergeld: *extunc idem protervus et rebellis luit preconsuli mediam recompensam, alias pol worgelt* (1504, 2, nr 815).

Winnie: *synt der czeit das der antwerter spricht, das her das helt wynnye alias myt rechte und der anlager spricht nyewynnye alias nicht mit rechte, zo zal der antwerter daz beweisen mit der scheppen buch ader mit lebenden gezewgen, mit welchem rechte her das helt, das her das wynnye helt alias mit rechte, als das gehört uff schtand erbe* (1491, 2, nr 419).

Wnuczęta: *sicut nepotes alias wnczentha* (1490, 2, nr 369).

Wstąpień: *et etiam dixit se fuisse intrusorem alias wstąpyen* (1485, 2, nr 188); *ed si aliqua bona paterna vel materna post mortem Wyeprzek remanserunt libera, extunc pro eo advena alias wstąpyeny tenetur respondere* (1498, 2, nr 349); *quod talia bona post mortem matris devoluta sunt ad eum*

¹⁴ W rękopisie *szpachkem*.

et quod pater ipsius Petri fuit intrusus alias wszthapyeny, qui nullum habuit documentum inscriptionis vel resignacionis (1495, 2, nr 559).

Wwiązać się: *ex quo pars insinuavit contra partem, quod se iniecisset seu intromisisset in quartam partem alias wwiązał się*¹⁵ (1492, 2, nr 456).

Wwodzić: *ex quo Dorothea querit bona patrimonii sui, Stanislai Czwestek, domum videlicet a Gregorio Malischa nomine propinquitatis, dicens nescire, quo iure possideret illa; que Dorothea testes produxit sex viros ex iure sibi admissos, qui testificati sunt, Iohannem fuisse privignum Stanislai Czwyostek et Elizabeth eciam fuisset inducta alias woduncza in bona Stanislai Czwyostek* (1482, 2, nr 35); *ex quo amita donavit hereditatem actori, que fuit introducta, alias wodnya* (1488, 2, nr 313); *quod si molendinator fuit intrusor alias wodzyen in patrimonium et matrimonium Ursule* (1489, 2, nr 352); *ideo si pater Ioannis fuit inductor alias wodzyeny in bona uxoris sue* (1510, 2, nr 1073).

Wydzielić: *ex quo mater fuit a filio divisa alias wydzielona* (1497, 2, nr 689).

Wygon: *nec pecora et pecudes etc. pelli non deberent alias wygony* (1490, 2, nr 373).

Wywód: *ex quo consules volebant ab hoc cive pecuniam capitalem habere et iste civis tanquam homo possessionatus postulavit ab eis ad iustificandum alias na wiwod, quod sibi denegatum fuit* (1488, 2, nr 287).

Zachodźca: ob. wyżej hasło do.

Zająć: *ex quo actor dicit, quod pars adversa sibi possedit alias zayqł in medio agri* (1485, 2, nr 193).

Zapleczny: *ex quo actor querulavit cum testibus alias zaplechnemy, et pars adversa exaudita querela statim voluit respondere non auditis testibus* (1492, 2, nr 433).

Zastać: *ex quo Alexander eqwm apud nobilem Wyelyowyeszky prevenit alias zastal, dicens esse suum et sibi subtractum annus fiet pro festo sancte Crucis* (1502, 2, nr 871).

Zjawienie: *et pars citata non admittendo contra se propositioem, sed exaudiendo tantum insinuacionem alias szyawynye misit tractum alias czog super istas pecunias* (1495, 2, nr 573).

Dodajmy jeszcze, że wiele apelatywów zachowało się w postaci *nomina propria*. Oto kilkadziesiąt przykładów z tomu drugiego¹⁶:

¹⁵ W rękopisie: *woialsze*.

¹⁶ W *Personenregister*, t. 2, zauważyliśmy kilka braków: *Albertus* 429, *Izaak* 409, *Nicolaus* 301, *Petronella* 301. Znalazł się za to rzekomy *Hysch* 483, stanowiący błędny odczyt poprawnego: *der hysch* (= *hieβ*) *Lenerth von Newen berge*.

W tymże indeksie nie uwzględniono (poza jednym k) właściwości fonetycznych języka polskiego znajdującego głoski obce nieraz językowi niemieckiemu, oddawane zatem przez inne litery:

ą – przez a (<i>Kakoł</i>), an (<i>Lanczky</i>) lub on (<i>Zayoncz</i>), ąm (<i>Goląmb</i>), ąn (<i>Kąnko- lek</i>);	c – przez cz (<i>Baczyek</i>); ć – przez cz (<i>Czwykła</i>); dz – przez d (<i>Gydyk</i>);
--	--

Bębenek (nr 1090), *Bachmat* (nr 965), *Bacik* (nr 469), *Baran* (nr 827), *Biały*¹⁷, *Biskup* (nr 208, 504), *Biskupek* (nr 641), *Bobrek* (nr 946–947), *Bogaty* (nr 533), *Bożek*¹⁸, *Broda* (nr 821), *Cielek*¹⁹ (nr 987), *Czyrniec*²⁰, *Ćwikła* (nr 769), *Duda* (nr 529), *Dzieża* (nr 1029), *Gawron*²¹, *Gliniarka* (nr 1102), *Goły* (nr 987), *Gospodarz* (nr 1103), *Kazała*²², *Kąkol* (nr 1101), *Klocek* (nr 496), *Kmiotek* (nr 1090), *Kolaczek*²³, *Kopr* (nr 402), *Kożuch* (nr 98), *Oszust* (nr 158), *Pądzycy* (nr 1102), *Piekarz*²⁴, *Powroźnik* (nr 853), *Półmisek* (nr 836), *Przybyło*²⁵, *Pypeć* (nr 1055), *Pyszka* (nr 1029), *Rozumek*²⁶, *Skowronek* (nr 951), *Skwara* (nr 853), *Sosna*²⁷, *Stodółka* (nr 952), *Szweyn* (nr 635), *Tylek* (nr 397), *Wiecheć* (nr 780), *Wieprzek* (nr 347), *Włóczypięta* (nr 673), *Zajac* (nr 402), *Żagwa* (nr 672).

Liczbę ich można by znacznie zwiększyć (niemало ich też było – wiemy – w tomie pierwszym). Wielu z nich nie zna SiStp. (*gliniarka*, *klocek*, *pądzycy*, *półmisek*, *pyszka*, *tylek*²⁸). Wszakże owe nazwiska – bo za takie powołane nomina wolno poczytać – nie zawierają kontekstów!

ę	– przez a (<i>Babenek</i>), am (<i>Samp</i>), em (<i>Zyemba</i>);	ń	– przez n (<i>Brzezinsky</i>);
f	– przez ph (<i>Stephanek</i>);	ó	– przez o (<i>Rog</i>), u (<i>Kurnik</i>);
i	– przez y (<i>Byscup</i> , <i>Szywi</i>) lub gy (<i>Gydyk</i>) – z reguły wygłosowe, i przez y (<i>Sroczkowsky</i>); również często literę i, pełniącą w języku polskim tylko rolę znaku zmiękczenia poprzedzającej ją spółgłoski, oddano przez y (<i>Dzyadek</i>);	s	– przez sz (<i>Szobek</i>);
j	– przez y (<i>Ukroy</i> , <i>Zayoncz</i> , <i>Troyan</i>), i (<i>Iarzyna</i>);	sz	– przez sch (<i>Oschusth</i> , <i>Slysch</i>);
k	– przez ck (<i>Byaleck</i>);	szcz	– przez szcz (<i>Szczigelek</i>);
ł	– przez l (<i>Lyssek</i> , <i>Włoczypyatha</i>), lh (<i>Lhyczak</i>);	ś	– przez s (<i>Swatek</i>), sch (<i>Schlymak</i>) lub sz (<i>Grzesz</i>);
		t	– przez th (<i>Thylek</i>);
		w	– przez f (<i>Garbofszky</i>) lub ff (<i>Gaffron</i>);
		y	– przez i (<i>Szywi</i>);
		z	– przez s (<i>Rosumkowa</i>), sz (<i>Rozsumek</i>);
		ż	– z (<i>Zagwa</i> , <i>Jez</i>), ss (<i>Pyenyassek</i>).

¹⁷ Por. wyżej hasło *spadek*.

¹⁸ Por. hasło *obopólny*.

¹⁹ Może *cielec*?

²⁰ Por. hasło *grat*.

²¹ Por. hasło *futtirhusz*.

²² Por. hasło *futtirhusz*.

²³ Por. hasło *obopólny*.

²⁴ Por. hasło *grat*.

²⁵ Por. hasło *gewart*.

²⁶ Por. hasło *podac*.